

DİN EĞİTİMİ

ARAŞTIRMALARI

DERGİSİ

KÜRESELLEŞME, İSLAM VE BATI: TÜRDEŞLEŞME VE TAHAKKÜM ARASINDA *

Ali A. MAZRUI**

Çev. Doç. Dr. Ali COŞKUN*** - Olgun KÖZLEME****

ÖZET

Bu makale büyük anlatılardan olan küreselleşme olgusunun tanımıyla başlamakta, tarihçesini vermekte ve iki önemli göstergesi olan homojenleşme/türdeşleşme ve hegemonya kurma/tahakküm süreçlerinden bahsetmektedir. Bu olguda Mısır'ın yeri, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın rolü, İslam devletlerarası hukukundaki Dar'ül-Harp tartışmaları ve küreselleşmeyle ilişkisi ve bu kavramın değişen tanımı ile bu süreçte İslam'ın mağlup mu yoksa galip mi olduğu veya gelecekte nelerin olacağı gibi problemleri tartışmaktadır. Yazar gelecekle ilgili öngörüsünde İslam Dünyasının kültürel olarak batılılaşmasına paralel olarak Batı Dünyasının da demografik olarak İslamlaşacağını öne sürmektedir.

* Ali A. Mazrui, "Globalization, Islam and the West: Between Homogenization and Hegemonization", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Volume 15, Fall 1998, Number 3, p.1-13.

** Institute of Global Cultural Studies'de Direktör, Binghamton University, Binghamton'daki State University of New York, New York, USA'da Humanities (Beşeri Bilimler) Fakültesi Albert Schweitzer Profesörü; University of Jos, Jos, Nigeria'da Büyük ölçekte-Albert Luthuli Profesörü; School of Islamic and Social Sciences, Leesburg, Virginia, USA'da Büyük ölçekte-Ibn Haldun Profesörü; Cornell University, Ithaca, New York, USA'da Africana Studies'te Andrew D. White Büyük ölçekte-Emekli Profesör ve Senior Scholar; ve University of Guyana, Georgetown, Guyana'da Walter Rodney Profesörü. Bu makale, The School of Islamic and Social Sciences ve The Center of Political Research and Studies, Cairo, Egypt tarafından desteklenen ve 2 Aralık 1997'de icra edilen "Islamic Paradigms of International Relations" adlı konferanstaki sunuma dayanmaktadır.

*** Doç. Dr. MÜİF, Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi

**** MÜ: SBE, İlahiyat ABD, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, İslam, Batı, Türdeşleşme, Tahakküm, Homojenleşme, Hegemonya Kurma, Mısır, BM Teşkilatı, Darul-Harp, Darul-İslam ve Darus-Sulh.

GİRİŞ:

Bir tanımın meydan okumasıyla başlayalım. *Küreselleşme nedir?* O, büyük mesafelere karşılık küresel karşılıklı bağımlılık ve değiş tokuşun artan hızlanmasına yol açan süreçlerden oluşmaktadır. *Küreselleşme* kelimesi oldukça yeni bir kavramdır; ancak küresel karşılıklı bağımlılık ve değiş tokuşa yol açan fiili süreçler, yüzyıllar önce başlamıştır.

Tarih boyunca dört büyük güç küreselleşmenin ana motorları olmuştur: din, teknoloji, ekonomi ve imparatorluk. Bunlar zorunlu olarak, ayrı ayrı hareket etmemişlerdir, ancak çoğu kez birbirlerini kuvvetlendirmişlerdir. Örneğin, Hıristiyanlığın küreselleşmesi 313 yılında Roma İmparatoru I. Konstantin'in ihtidasiyla başlamıştır. Bir imparatorun din değiştirmesi, Hıristiyanlığın sadece Avrupa'nın değil, başladığı yerden binlerce mil uzakta yaşayan farklı birçok toplumun da egemen dini olmasını sağlayacak bir süreci başlatmıştır. İslam'ın küreselleşmesi ise hazır-kurulu bir imparatorluğun din değiştirmesiyle değil, bir imparatorluğun neredeyse sıfırdan inşa edilmesiyle başlamıştır. Emeviler ve Abbasiler, diğer imparatorluklardan olan insanları (örn. eski Bizans Mısır'ı ve eski Zerdüşt Fars'ının insanlarını) yavaş yavaş bir araya getirmişler ve yeni bütün bir medeniyeti yaratmışlardır.

Keşif yolculukları, küreselleşme sürecindeki diğer büyük bir aşamadır. Vasco de Gama ve Kristof Kolomb küreselleşme tarihinde yepyeni bir sayfa açmıştır. Ekonomi ve imparatorluk temel nedenler olmuşlardır. Bunu, Mayflower gemisiyle simgelenen insan göçü takip etmiştir. Hacı Babaların göçü, dini ve ekonomik dayatmalara kısmen bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. Diğer yarımkürelerden gelen milyonlarca insanın akını ile demografik küreselleşme, Amerika'da en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, dünya üzerindeki hemen hemen her toplumdaki göçmeni içermesiyle zamanla dünya nüfusunun küçük bir evreni haline gelmiştir.

Avrupa'daki Sanayi Devrimi küreselleşme tarihindeki diğer önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Teknoloji ve ekonomi arasındaki birliktelik, sınırları önceden bilinmeyen verimlilikle sonuçlanmıştır. Avrupa'nın refahı, keşfedilecek yenedünyalara olan iştahını kabartmıştır. Milyonlarca Afrikalı dünyanın bir ucundan öteki ucuna taşıyarak Atlantik köle ticareti hız kazanmıştır. Avrupa'nın iştahı artık dünya çapında emperyal büyümeye devam etmiş ve bir Avrupalı halk olan İngilizler, ikinci dünya savaşının sonuna kadar sürecek olan insan tecrübesinin en büyük ve en yayılcı imparatorluğunu inşa etmiştir.

İki dünya savaşı da bizzat küreselleşmenin göstergesi olmuştur. Yirminci yüzyıl, 1914-1918 yıllarında ve tekrar 1939-1945 yıllarında gerçekleşen küreselleştirilmiş savaşın tek tanığı olmaktadır. İki ittifak olan Kuzey Atlantik Paktı (NATO) ve Varşova Paktı arasındaki global güç rekabeti nedeniyle, Soğuk Savaş (1948-1989) yine küreselleşmenin diğer bir göstergesi olmuştur. Her iki dünya savaşı askeri bağlamda en tahrip edici harplar olurken, deneyimsel anlamda Soğuk Savaşın nükleer savaş yoluyla gezegenin imhasına yol açma tohumlarını taşıması nedeniyle, potansiyel olarak en tehlikelisi olmuştur.

Sanayi Devrimi'ne Enformasyon Devrimi'nin eşlik etmesi ile birlikte küreselleşme tarihinin son safhası başlamıştır. Karşılıklı bağımlılık ve değiş tokuş önemli ölçüde bilgisayara dayalı gerçekleşmektedir. Bu kez dünyanın en güçlü ülkesi Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. *Pax Americana*, küreselleşmenin dört önemli motorundan üçünü harekete geçirmiştir: Teknoloji, ekonomi ve imparatorluk. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında *Pax Americana* görünürde özel bir din geliştirmeye çalışmamış olmasına rağmen laikliğin ve kilise/din ile devletin birbirinden ayrılması ideolojisinin desteklenmesine oldukça yardımcı olmuştur. Amerikanlaşmanın etkisi, büyük bir olasılıkla dünya çapında dini değerlere kasıtlı olsun ya da olmasın zarar vermiştir. Amerikanlaştırılmış Hindu gençliği, Amerikanlaştırılmış Budist gençler ya da Amerikanlaştırılmış Müslüman gençler, Amerikanlaştırılmamış hallerinden inancılarının içten savunucuları olmaktan uzaktırlar.

TÜRDEŞLEŞME VE TAHAKKÜM ARASINDA

Küreselleşme bizi ikiz kavramlar olan türdeşleştirme ve tahakküme getirmektedir. Fiziki uzaklıkları umursamaksızın, geçmişte hep olduğumuzdan çok daha fazla birbirimize benzemeye başlıyor olmamız küreselleşmenin sonuçlarından biridir. Türdeşleşme benzerlikleri artırmaktadır. Küreselleşmenin diğer ikinci karakteristik özelliği tahakkümdür ki bununla ifade etmeye çalıştığım belirli bir ülke ya da medeniyet içerisinde gücün paradoksal olarak toplanmasıdır. Türdeşleştirme homojenliği yayma sürecini oluştururken, tahakküm egemen bir merkez oluşturmakta ve bunu sağlamlaştırmaktadır. Küreselleşme ile birlikte, farklı toplumlar arasında ve içerisinde artan bir benzerlik ortaya çıkmıştır. Ancak bu gidişat, bazı ülkeler arasındaki orantısız bir global güç dağılımını da beraberinde getirmiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde, dünyanın her yerinde insanlar 19. yüzyılın sonunda olduklarından daha fazla benzer giyinmektedirler (türdeşleşme). Ancak küreselleştirilmekte olan giyim kuralları ezici bir çoğunlukla Batı'ya aittir (tahakküm). Aslında, erkek takım elbisesi (Batı tarzı) neredeyse tüm dünyada evrensel olmuştur ve jean devrimi dünya gençlerinin yarısının

giyim kültürünü ele geçirmiştir.

Yirminci yüzyılın sonunda, 19. yüzyılda olduğundan daha fazla dünya dillerini öğrenmeye ki, dünya dili derken biz en az 300 milyon kişi tarafından konuşulan, en az on ülkede ulusal dil olma konumunu elde eden, en az 2 kıtada başlıca dil olarak faaliyet gösteren ve belirli amaçlarla 4 kıtada yaygın olarak kullanılan bir dili kastediyorsak,, insanlık daha da yakın durmaktadır (türdeşleşme). Bununla beraber küreselleşmiş dilleri incelediğimizde, oransız olarak Avrupalı olduklarını görürüz, yani İngilizce ve Fransızca'yı ve daha az yaygın olan İspanyolca'yı. Arapça bir dünya dili olarak güçlü bir iddiada bulunmaktadır, ancak bu kısmen İslam'ın küreselleşmesine ve İslam'ın dini ve ibadet dili olma rolüne dayalıdır.

Yirminci yüzyılın sonunda bir dünya ekonomisine hiç olmadığı kadar yakınlaşmaktayız. Hong Kong'da bir hapsirik ve şüphesiz Tokyo'da bir öksürük, bütün dünyaya şok dalgaları gönderebilmektedir (benzeşme). Böyle olduğu halde bu dünyayı kontrol eden güçler oransız olarak Batı'ya aittir: ekonomik güç sırasına göre, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, Kanada ve İtalya (tahakküm).

Yirminci yüzyılın sonunda İnternet bize, uzak mesafeleri aşarak bilgiye ve ortak iletişime kısa sürede ulaşma imkânı vermektedir (türdeşleşme). Ancak bunun sinir merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nde yerleşik olarak durmaktadır ve kalan bağlantılar da Amerikan hükümetine bağlıdır (tahakküm).

Yirminci yüzyılın sonunda eğitim sistemleri, dünya çapında çok daha benzer bir hal almışlardır; birbirine yakın dönem üniteleri ve devreler/sörestreler, artmakta olan profesörlük statü benzerlikleri ve benzer ders içerikleri (türdeşleşme). Dramatik olan bu akademik uyum arkasında yer alan modeller, özenticileri ve taklitçileri etkilemekte olan Avrupa'nın ve Amerika Birleşik Devletleri'nin eğitim kurumlarını oluşturmuşlardır (tahakküm).

Yirminci yüzyılın sonunda serbest piyasa ekonomilerinin başarılı olmasından dolayı başlıca ideolojik sistemler de birbirlerine yakınlaşmaktadırlar. Liberalleşme, ister baskı altında ister kendiliğinden olsun geniş çapta yayılmaktadır. Mısır'da Enver Sedat kendi ülkesinin kapılarını infitah politikasıyla açtı, Çin bile bir çeşit Marksist piyasa ekonomisini benimsemiştir. Hindistan, Mahatma Gandhi ve Mahatma Keynes arasındaki arayı kapatma tehlikesi içindedir (türdeşleşme). Bunun yanında, piyasalaşmayı, liberalleşmeyi ve özelleştirmeyi düzenleyen ve kimi zaman da yürürlüğe koyan kişiler Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliğinin (AB) gücüyle beslenen Batılı ekonomist gurulardır. Aslin-

da, Avrupa iyi ya da kötü olsun tüm modern ideolojilerin anasıdır: liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, Marksizm, faşizm, Nazizm ve diğerleri. Mevcut yüzyılın sonunda, en muzaffer ideoloji Euro-liberal kapitalizmdir (tahakküm).

KÜRESELLEŞME TARİHÇESİNDE MISIR

Bu küreselleşme, türdeşleşme ve tahakküm efsanesi içerisinde Mısır nerede yer almaktadır? Tarih boyunca küreselleşmenin dört önemli motorunun din, ekonomi, teknoloji ve imparatorluk olduğunu daha önce belirttik. Özellikle din unsurunu ele alalım. Firavun Akineton, tek tanrıcılığın babası olarak geniş çapta kabul görmektedir. Bütün din kurallarının en fazla dünyaya yayılmış olanı da tektanrıcılıktır. Firavun Akineton bir *resul* (uyarıcı) ya da bir *nebi miydi* (peygamber) ya da *hiçbiri miydi*? Kuran bize Tanrı'nın her millete *resul* gönderdiğini yazmaktadır (Kuran 10: 47, 16.36). Akineton Antik Mısır'a gönderilen bir *resul müydü*? Ayrıca Hz. Musa da Mısırdan doğmuştur. Bu bağlamda, biri Hz. Musa'nın Mısırlı olduğunu kabul etmese de Mısır Yahudiliğinin beşiği olmaktadır (Yahudi kimliği üzerine yirminci yüzyılda Sigmund Freud teorilerince ünlenecek tez). Yahudilik Mısır'da doğan diğer tektanrılı bir inanç olmuştur.

Eğer Mısır Hz. Musa'nın terk ettiği bir ülke olsaydı, akabinde çocuk İsa'nın Kral Herod'un ölümcül entrikalarından kaçıp sığınmak bulduğu ülke de olurdu.

...Tanrı'nın meleği Yusuf'a göründü (Meryem'in kocası) ve dedi ki, 'Kalk, çocuğu ve annesini Mısır'a götür ve ben sana söyleyene kadar orada kal! Herod, öldürmek için çocuğu arayacaktır.' (Matta, 2: 13-23.)

Mısır'daki sığınak olmaksızın çocuk İsa'nın beşikte *çarnuha gerilmis* olacağından dolayı, Hıristiyanlığın da olamayacağı tarihin esas mantığıdır. Bu nedenle Mısır Hıristiyanlığın kurtarıcısı mıdır? Mısır, tarihi tektanrıcılığın ve Hz. Musa'nın doğum yeri ise ve ayrıca çocuk İsa'nın saklandığı yer ise, İslam için Mısır'ın tarihi kaderi ne olur?

Mısır, Müslüman Arap ordularının Bizans İmparatorluğu'ndan ayırabildikleri tek bölge olması sebebiyle, Hıristiyan ve Müslüman kuvvetler arasındaki ilk büyük çatışmaya da sahne olmuştur. Bu ilk saldırı, birkaç yüzyıl sonra İstanbul'un Müslüman ordular tarafından alınmasıyla sonuçlanacak olan bir süreci de harekete geçirmiştir. Türklerin, 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu başlatmıştır. Mısır'ın Araplar tarafından fethi aynı zamanda, Mısır toprakları üzerinde bir İslam medeniyetinin ve bin yıllık bir ilim merkezi olan El Ezher Üniversitesi'nin gelişimini de doğurmuştur. Her defasında Müslüman dünyasından öğrencileri çekmediği

için el-Ezher Üniversitesi'ni, ilk küresel üniversite olarak nitelendirebilir miyiz?

Küreselleşmenin tarih boyunca diğer bir motorunun teknoloji olduğuna daha önce değinmiştik. Eski Mısırlılar sonsuz dayanıklılıkta büyük yapılar inşa etmek için teknolojiyi kullanan ilk insanlar mıydı? 1950'de Sovyet mühendisler tarafından Asvan Barajı'nın inşa edilmesinden çok uzun süre önce, yaşamı ölüme bağlayan büyük piramitler inşa edilmişti. Eski Mısırlılar, muhtemelen ilk büyük medeniyetler arasında yer almaktaydı. Teknoloji ve imparatorluk keşfedilecek yenedünyalar öngörüsünde birbirine bağlandı. Günümüze çok daha yakın olanı Mısır'ın farklı şekilde inşa edilmesidir: Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps yönetimindeki Süveyş Kanalı inşası. Yüzlerce Mısırlı işçi bu kanalın yapımı sırasında can verdi; bu nedenle kanal sadece Batı uzmanlığının değil, Mısır insanının alın teri ve kanının da ürünüdür. Avrupa, Afrika ve Asya'yı yeni yollarla birbirine bağladığı için, Kanal küreselleşmeye çok büyük bir katkıdır. Bununla birlikte kanal, küreselleşmenin ana motorları olan teknoloji ve ekonomiye bir abidedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdün Nasır (1953-70), Mısır'ı üç devrin merkezi olarak görmüştür: Arap, Müslüman ve Afrikalı (bir kültürler üçlüsü). Mısır üç kıta arasında bir köprü olmuştur: Afrika, Asya ve Avrupa (bir kıtalar üçlüsü). Şu veya bu şekilde, dört farklı tek tanrılı inanca da ihtimam göstermiştir (Akineton, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam). Bununla birlikte, Mısır, bir zamanlar küreselleşmenin süreçlerini başlatan olmasına rağmen, tarihinin ileriki dönemlerinde küreselleşmenin bir kurbanı olmuş mudur? Her şey söylenirken ve yapılırken, İslam türdeşleşme ve tahakküm güçleri arasında nasıl ilerlemektedir?

KÜRESELLEŞME VE DAR' ÜL HARB

İkinci dünya savaşının sonunda, ilginç bir gelişme yaşandı. Hiç farkında olmadan, Batı, dünya üzerine İslami bir görüşü benimsedi: eski hukukçular tarafından, *dar'ül İslam* (İslam Beldesi), *dar'ül harp* (Harp Beldesi), ve *dar'ül sulh* (Barışçı Birlikte-Yaşama ya da Akdi Barış Beldesi). Bu sonuncusu gayri resmi İslam imparatorluğuna aittir.¹

Dar'ül-İslam, içerisinde İslami ilkelere göre dostluk ve işbirliğinin hüküm sürdüğü ve *Pax İslamica*'nın egemen olduğu bir yer olarak kabul edilmiş. *Dar'ül İslam*, müslümanlar kadar iç emniyetsizlikler ile dış saldırılar

¹ Burada tartışmamız her ne kadar *dar'ül-İslam* ve *dar'ül-harb* arasındaki ikili ayrımı vurgulamaya çalışsa da, Majid Khadduri'nin *The Islamic Law of Nations: Shaybani's Siyar* (Baltimore MD: John Hopkins Press, 1966), 11-13, adlı çevirisinin girişine dayanır.

karşısında devlet korumasına sahip himaye altındaki cemaatlerin yani gayri Müslimleri de (*ehli kitap ve zimmîlerin* [İslam himayesi altındaki gayri Müslimler]) içine almıştır.²

Dar'ül harp, muhakkak ki doğrudan askeri karşılaşma yeri değildi. Thomas Hobbes'un da çok daha sonraları bu durumu ortak egemeni olmayan zorunlu bir hal olarak nitelendireceği üzere, bu toprak sınıfı çoğu kez İslam dinine düşman olmuş olan gayri Müslimleri kapsadı.³ Müslüman hukukçular Allah'ın hükümlerini üzerinde anlaşmaya varmamış olan ülke yönetimlerini tanımlamak adına *dar'ül harp* yani harp ülkesi kavramını geliştirmişlerdir. Khadduri'nin işaret ettiği gibi:

İslam'ın müslüman olmayan hükümlerini tanıması sadece, İslami kamu düzeninin dışında doğal halde toprakları içerisinde yaşadıkları zaman dahi, insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için bazı farklı yönetim biçimlerinin doğası gereği zorunlu olduğunu anlatmaktadır.⁴

Dar'üs-sulh toprakları (*dar'ül-ahd* olarak da bilinir). Müslüman yöneticilerce belirlenen yeni bir emperyal düzenlemeye sahip olan gayri Müslim ülkelerden oluşmuştur: Bu ülkeler Müslüman hazinesine haraç ya da toplu bir vergi ödenmesi karşılığında çok daha iyi bir özerklik ve barıştan yararlanmışlardır. Bazılarının, 'toprak sakinleri, barış yapsaydı ve haraç ödeseydi *dar'ül-İslam*'ın ve İslam himayesindeki insanların bir parçası olurdu' diye düşündüğü gibi, *Dar'üs-sulh* tüm Müslüman hukukçularca ayrı bir kategori olarak tanınmamıştır.⁵

İkinci dünya savaşından sonra Batı, İslam'ın üçe ayrılmış geleneksel dünya görüşünü benimsemiş ve tümüyle kendisi İslam'ın yerine geçmiştir. Daha çok Soğuk Savaş sırasında dünya, aşağıdaki kategorileri kapsamına almıştır:

dar'ül-garp ya da dar'ül-mağrip (Batı Beldesi), dar'ül-İslam yerine;

dar'ül-harp (Harp Beldesi, esas olarak komünist toplum)

dar'üs-sulh ya da dar'ül-ahd (Barışçı Birlikte Yaşama Beldesi, Üçüncü Dünya). Üçüncü Dünya, borç yükü şeklinde ve ortaçağ Müslüman yöneticilerine dar'ül sulh tarafından ödenen verginin modern bir versiyonu halinde

² A.g.e., 11-12.

³ Hobbes, bu durumu onun yeni ufuklar açan *Leviathan* adlı eserinde tasvir eder. Son bir baskı için bakınız; Edwin Curley (editör), *Leviathan; with Selected Variants from the Latin Edition of 1668/Thomas Hobbes (Indianapolis, IN: Hackett, 1994)*.

⁴ Khadduri, *The Islamic Law of Nations*, 13.

⁵ A.g.e., 12-13. Yine de bu ayrım bu analizde faydalı olacaktır.

farklı şekillerdeki ekonomik sömürüleri için Batı'ya vergi ödemiştir.

Ancak önemli bir şartın vurgulanması gereklidir. Harp Beldesi hakkındaki Batı doktrini teoride komünist toplum olmasına karşın, pratik olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki tüm fiili savaşlar, İslam toprakları dahil olmak üzere neredeyse tümüyle Üçüncü Dünya toprakları içinde gerçekleşmiştir.⁶ 1980 yılından beri en az beş yüz bin Müslüman Libyalı, İranlı, Lübnanlı, Filistinli ve Iraklı ateş etme meraklısı Batı dünyasının silahlarıyla öldürülmüştür.

1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda, Batı, kendi savaşçı siyasetine evrensel bir çekicilik ve meşruluk katmak adına Birleşmiş Milletler (BM) bayrağını kullanmıştır.⁷ BM Güvenlik Konseyi tarafından evrensel meşruluk tanınan İngiliz-Amerikan ekonomik yaptırımlarının yol açtığı süregelen yoksulluktan ötürü Irak'taki insan kaybı hala artmaktadır.⁸ Savaş sonundan beri Irak'taki çocuk ölüm oranı ve sıradan bir Iraklının yaymış olduğu önlebilir hastalıklardan gerçekleşen ölümler üç katına ulaşmıştır.⁹ Ancak Saddam Hüseyin'in, milletin coğrafi ve askeri olarak hadım edilmesine karşın, ülke üzerindeki hükmü sarsılmaz görülmektedir.¹⁰

Yaptırımlar için akla yatan sebep, Irak'ın kitlesel imha silahlarını yeniden tedarik etmemesini sağlamaktır. Ancak Güvenlik Konseyi'nin her daimi üyesi kendi kitlesel imha silahlarına sahiptir. Fransa'nın aksine Irak, kendi öz nüfusundan binlerce mil uzakta, öyle ki diğer topraklardaki nüfusu tehlikeye atarak nükleer silahları test etme küstahlığını henüz gerekli bulmamış-

⁶ Uluslararası ilişkiler uzmanları Amerikan-Sovyet ilişkileri üzerine yoğunlaşmış olsalar da, bazıları Batı'nın özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Üçüncü Dünya ile ilgili uluslar arası ilişkilerinin çok problemlili bir sancıya sahip olduğuna işaret ettiler. Bak, Charles W. Maynes, "America's Third World Hang-Ups", *Foreign Policy*, no.71. (Summer 1998), s.117-140 ve Steven R.David, "Why the Third World Matters", *International Security*, no.14:1 (Summer 1989): s.50-85.

⁷ Bakınız Burns H. Weston, "Security Council Resolution 678 and Persian Gulf Decision Making: Precarious Legitimacy", *American Journal of International Law*, no.85 (Temmuz 1991): s.516-35.

⁸ Amerika'nın yaptırımları hakkındaki son bir tahlil için bakınız; Eric Rouleau, "America's Unyielding Policy Toward Iraq", *Foreign Affairs* no. 74 (January/February 1995): 59-72.

⁹ Doğrusu, bir çalışmaya göre çocuk ölüm oranı, yaklaşık 576,000 Iraklı çocuğun öldürüldüğü 1991 yılındaki savaşın sonundan beri beş katına çıkmıştır. Bak, *The New York Times* (1 December 1995), Bölüm A. s. 9.

¹⁰ Yaptırımlar üzerine eleştirel raporlar için bakınız; Haris Gazdar ve Jean Dreze analizi. "Hunger and Poverty in Iraq, 1991". *World Development*, no. 20 (Temmuz 1992): 921-45, ve Eric Hoskins, "Killing is Killing - Not Kindness", *New Statesman & Society*, no. 5 (Ocak 1992): 12-13. İç asayişsizliğe ve göze çarpan ilticalara rağmen Saddam yaptırımlardan zarar görmemiştir, örneğin Steve Platt tarafından belirtildiği üzere "Sanctions Don't Harm Saddam", *New Statesman & Society*, no. 7 (4 Kasım 1994): 10.

tır. Askeri anlamda zayıf Pasifik uluslarının bu tip testlere karşı olan protestoları; sokak gösterilerini, aşağı düzeye çekilen diplomatik ilişkileri ve şarap gibi Fransız mallarının boykot edilmesini içermektedir.¹¹ Üstelik Irak, 'Benim nükleer gücümü desteklersen ben de seninkini desteklerim' diyebilecek Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan bir ortağa sahip değildir.

BM VE KÜLTÜREL KARŞI DEVRİM

BM, görünüşe bakılırsa küresel bir kuruluş olarak, devletleri ve bölgeleri temsil etmektedir, fakat medeniyetleri temsil etmeye çalışmamaktadır. Son yedi BM genel sekreterinin altısı, Hıristiyan geleneklerden¹² gelmişlerdir, ancak Hıristiyan alemi, dünya nüfusunun sadece beşte biri civarını oluşturmaktadır. Bir araya geldiklerinde, Hıristiyanlara sayıca bire iki oranından daha fazla gelmelerine karşın Hindu, Müslüman ya da Konfüçyüsçü bir genel sekreter olmamıştır. Bir tane Budist genel sekreter olmuştur, U. Thant. Dünyada olasılıkla Hıristiyan kadar çok Budist olmasına karşın, bir Budist beş Hıristiyan Genel Sekreter olmuştur.¹³ Bu oran, bir soruyu uyandırıyor: BM sisteminin, kültürleri orantılı olarak temsil etmede daha özenli olması gerekmez mi?¹⁴

BM öncelikle, İkinci Dünya Savaşı galipleri, tamamı bir medeniyete ve yarı bir medeniyete bağlı olmuş olan insanlar tarafından oluşturuldu. Sovyetler Birliği'nin Asya kısmı diğer bir safı oluştururken, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa kısmı hepsi birlikte Batı medeniyetine mensup oldular. Kendilerini, BM'nin güçlü Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olarak tayin ettikten sonra, diğer bir medeniyete ayrıcalık tanıdılar: komünist öncesi Çin'in daimi üye olmasına izin verdiler. BM'in beş esas dilinden dördü Avrupalıydı: İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça. Yine, Çin'e, dilini tanıyarak bir ayrıcalık daha yapılmıştır. Arapça daha çok son zamanlarda bazı nedenlerden ötürü tanınırlık kazanmıştır.

¹¹ *The New York Times*'in bir haberine göre, Pasifik'teki Fransız nükleer denemelerini protesto etmek için yapılan Fransız mallarını boykot eyleminin bir sonucu olarak Fransız Beaujolais şarabı birçok pazarı kaybetmiştir. Bu kaybedilen pazarlar sadece Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı değil, ayrıca Hollanda, İskandinav ülkeleri ve Almanya'yı da kapsamaktadır. Bakınız *The New York Times*, (17 Kasım 1995), Bölüm A, s.10.

¹² Bu adamlar Trygve Lie, Dag Hammarskjöld, U Thant, Kurt Waldheim, Javier Perez de Cuellar ve Boutros Boutros-Ghali'dir.

¹³ Bakınız, Evan Luard, *The United Nations: How it Works and What It Does* (New York: St. Martin's Press, 1994), 102-25.

¹⁴ Brian Urquhart, "Selecting the World's CEO". *Foreign Affairs*, no. 74:3 (May/June 1995): 21-26. Çok sayıda Çinli Budist aynı zamanda Konfüçyanisttir.

İki yasama biriminden oluşan bir tür hükümet şekli ortaya çıkmaya başlamıştır: daha güçlü ancak Güvenlik Konseyini daha az temsil eden birim olan senato; daha az güçlü ancak Genel Kurul'u daha çok temsil eden birim olan temsilciler meclisi. Bu iki meclislilik kavramı şekilden çok pratikle geliştirildi ve köken olarak oldukça batılıydı. Senato, evrensel 'Lordlar Kamarası' idi -savaş lordları! Bu kavram aslında kökeni itibarıyla batılıydı.

BM'nin bir büyük işlevi de uluslararası hukuk ilkelerine göre barışı korumaya çalışmaktı. Milletlerarası hukukun kendisi, Avrupa diploması tarihinin ve devlet idaresinin bir çocuğu haline geldi. Bu hukuk, bir zamanlar Hıristiyan ulusların hukukuydu, gitgide uygarlaşmış ulusların daha sonra da gelişmiş ülkelerin hukuku oldu.¹⁵ Bu eski uluslararası hukuk ki, diğer ülkelerin Batı tarafından sömürgeleştirilmesini yasal kılmak için kullanılmıştı. Batı siyasal düşüncesinin aydın ataları, küstah bir Avrupa merkezçiliğiyle ortaya çıktılar. John Mill, 'barbarlarla Uluslararası Hukuk'a yakışan toplumları' birbirinden ayırmıştı.¹⁶ Daha da korkutucu olan eski sosyalistler tarafından sömürgeciliğin kabul görmesiydi: Karl Marx, İngiltere'nin Hindistan'ı sömürgeleştirmesini alkışladı¹⁷ ve Engels, Fransa'nın Cezayir'i sömürgeleştirmesini alkışladı.¹⁸ Bunların hepsi, neredeyse tüm beyaz dünya tarafından kabul gören 'medeniyet kriterleriydi'.

Daha sonra BM, sadece daha fazla ülkeyi değil daha fazla kültürü de kabul etmeye başladı, örneğin 1947 yılında Pakistan, 1948'de Mianmar (Burma) ve Srilanka (Seylan) ve daha sonra Malezya ve Singapur gibi. Bunu Fas, Tunus, Sudan, Cezayir (Mısır halen bir üye idi) gibi bazı yeni bağımsız Arap ülkeleri ve 1957'de Gana ile başlayan yeni bağımsız Siyah Afrika ülkeleri takip etti. Yeni değerler kendilerini Avrupa merkezci bir altyapıyla ifade etmeye çalışmaktaydı. Sonraları BM, diğer ülkelerin ve kültürlerin uluslararası hukukta değişiklikler talep etmeye başlamasını sağlayan bir kanal oldu. Hindistan Goa'yı Portekiz yönetiminden kurtararak işgal ettiği zaman, Krishna Menon sömürgeciliği meşruluktan çıkararak 'sömürgecilik

¹⁵ Bakınız Adam Watson, "European International Society and Its Expansion" in *The Expansion of International Society*, Hedley Bull ve Adam Watson tarafından düzeltilme yapıldı, (Oxford: Clarendon Press, 1985), 13-32; ve Ian Brownlie, "The Expansion of International Society: The Consequences for the Law of Nations", A.g.e., 357-69.

¹⁶ Bakınız Adam Watson, "European International Society and Its Expansion", A.g.e., 13-32; ve Ian Brownlie, "The Expansion of International Society: The Consequences for the Law of Nations", A.g.e., 357-69.

¹⁷ Başvurunuz Karl Marx, *On Colonialism: Articles from The New York Tribune and Other Writings by Karl Marx and Frederick Engels* (New York: International Publishers, 1972), 81-87.

¹⁸ Bakınız Karl Marx and Frederick Engels, *Collected Works* (New York: International Publishers, 1976), 6: 471.

sürekli bir saldırganlıktır' ilkesini telaffuz etti.¹⁹ Irk ayrımı politikasına karşı Afrikalıların mücadeleleri, Güney Afrika'nın resmi ırk ayrımı politikasına uygulanan yerli yargı yetkisi ilkesinin çöküşüne yol açmıştır. Sonuç olarak, ırk ayrımı uluslararası güvenlik meselesi olarak görüldü ve BM, bununla mücadelede daha aktif bir rol almaya başladı.²⁰

Soğuk Savaş sonrası dönemde, BM diğer uygarlıklara karşı baskın medeniyet (Batı) tarafından kullanılmakta değil midir? Körfez Savaşı sırasında olan bu değil miydi? Kendi petrol çıkarlarını koruma adına katliamları meşrulaştıran Batı tarafından BM kaçırılmadı mı? Bosna Hersek'te, Avrupa'nın ortasında yaşayabilecek Müslüman bir devletin olmamasını sağlamak için BM, Batı tarafından kullanılmakta değil midir?

Soğuk Savaş sonundan beri, uluslararası ilişkiler üzerine son Batılı teoriler hala aşağıda sıralı olan farklarla boğuşmaktadır:

İki kutuplu dünya (Soğuk Savaş sırasında var olduğu gibi)

Tek kutuplu dünya (tek süper güç olan Birleşik Devletler ile halen var olan)

Çok kutuplu dünya (Çin ve gelecek otuz yılda nüfusu Çini sayıca geçecek olan Hindistan gibi yeni merkezleri kapsayan)

Ne yazık ki bu süper güçlerden ya da kutuplardan hiç biri, Müslüman nüfusu içermesine rağmen, Müslüman değildirler. Tek bir süper güç -tek kutuplu dünya- kelimesi, bütünlüğü bakımından aslında dar'ül-harp değil midir? Soğuk Savaşın eski iki kutuplu dünyası dar'ül-harp değil miydi? Dar'ül-harp, gayri Müslimlerin kontrolü altında küresel bir köy değil midir? Diğer bir deyişle, küreselleşme tek bir dünya yaratıyorsa ve bu dünya Müslümanların kontrolü altında değilse, tüm dünya geçici olarak dar'ül-harb değil midir?

İSLAM: MAĞDUR MU YOKSA GALİP Mİ?

Şuan, İslam dünyası türdeşleşme ve tahakküm bakımından net olarak

¹⁹ Goa vakası ve Hint hareketine karşı Batı tepkileri hakkında Menon'un bakışının bir tasviri için bakınız Michael Brecher, *India and World Politics: Krishna Menon's View of the World* (New York: Praeger, 1968), 121-36.

²⁰ BM'nin ırk ayrımcılığı ile mücadeledeki rolünün yönergeleri, "The UN and Apartheid: A Chronology". *UN Chronicle*, no.31 (Eylül 1994): 9-14; Newell M. Stultz, "Evolution of The United Nations Anti-apartheid Regime", *Human Rights Quarterly*, no. 13 (Şubat 1991): 1-23; ve Özdemir A. Özgür, *Apartheid, The United Nations, & Peaceful Change in South Africa* (Dobbs Ferry NY: Transnational Publishers, 1982) adlı eserlerde bulunabilir.

mağlup değildir. Bununla birlikte, İslam bir gün türdeşleşmeden fayda sağlayacak mı? Tabii ki yalnız Müslüman değerler o küresel havuzun içine girerse. İnsanlar, İslam dinini paylaşmadan İslami değerleri paylaşabilirler mi? Örneğin, kolay kürtaj olmaya ve aşırı eşcinsel hareket serbestliğine karşı olurken, birçok Amerikalı Müslüman kendilerini, okul duaları, aile değerleri ve istikrarlı evlilikler gibi sosyal değerleri Cumhuriyetçilerle paylaşırken buluyor. Birileri, Müslüman olmadan da İslami değerlerle bağdaşabilir. Aslında, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri kısa bir süre içinde alkol yasağı konusunda İslami değerlerle aynı görüşteydi ve buna karşı anayasal bir değişikliği onaylamıştı. Ancak bu Amerikalıların ikna olması için yeterli değildi ve bir 10 yıl sonra (ve Al Capone'nin maceraları), buna tekrar bir kez daha izin veren diğer bir anayasal değişiklik kabul edildi. Yirminci birinci yüzyılda İslami değerler yeniden bir kez daha ayrıcalık kazanacak mı?

Batı dünyasındaki entelektüel ve bilimsel etkilerden birinin Müslüman varlığı olduğu ve *cebiri* ve *sifiri* gibi Arapça kelimelerin Batılı bilimsel sözlüklere girmiş olduğu zamanlar vardı.

Yirminci yüzyılın çarpıcı özelliklerinden biri de, Müslüman dünyasının kültürel batılılaşmasının Batı dünyasının son dönemde demografik olarak İslamlaşmasıyla birleşmiş olduğudur. Müslüman dünyasının kültürel batılılaşması için olan kuruluşlar esas olarak yirminci yüzyılın ilk yarısına dayanmaktadır; oysa Batı dünyasının demografik olarak İslamlaşması yirminci yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında Batı, Müslüman âleminin üçte ikisinden fazlasını sömürgeleştirmişti: Gana'dan Karaçi'ye, Kahire'den Kuala Lumpur'a ve Dakar'dan Cakarta'ya. Yirminci yüzyılın ilk yarısı aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne ve Avrupa devlet sisteminin deislamizasyon politikasının biraz daha tamamlanışına şahitlik etti. Kötü yan etkisi, İslami yönetimin sembolik merkezi olan halifeliğin kaldırılması olmuştur. Müslüman âlemi, hiç olmadığı kadar bölünmüştür ve Batılı kültürel yayılmaya çok daha fazla açık olmuştur. İslami ve Kuran'a dayalı okulların Batı tarzı okullarla yer değiştirmesi; başlıca Müslüman ülkelerde Avrupa dilleri kullanımının artması; ayrıca magazin, sinema, televizyon ve videodan yeni dünya bilgisayarlarına kadar haberin, bilginin, eğlencenin dağılmasıyla Batı medyasının büyüyen etkisi, Müslüman âleminin kültürel batılılaşmasını kolaylaştıran diğer etkenleri oluşturdu. Türdeşleşme tahakküm kuvvetlerine cevap veremekteydi.

Sonuç olarak, beraberinde sadece yeni beceriler değil yeni değerler de taşıyan bir güç olan Batı'nın her yerde hazır ve nazır teknolojisi vardır. Kültürel veçhelerin küreselleşen biçimi belirgin bir sonuç olmuştur. Aynı

zamanda bu, Batılı bir kültür şeklinin er ya da geç diğer kültürler tarafından benimsendiğini ve evrensel olarak sahte bir maske takındığını ortaya koyarak, Avrupa merkezci ve Amerika merkezci bir küreselleşme markası olmuştur. Meşru olmayan bir kültürel imparatorluk doğmaktadır; tahakküm galiptir.

Avrupa merkezci dünyanın iki parçasının küreselleşmesi, olacakların hikâyesini anlatabilir: Batılı Hıristiyan takvimi özellikle Gregoryen takvimi ve daha önce belirttiğimiz dünya çapında erkek giyim kuralı. Birçok Afrika ve Asya ülkesi Batılı Hıristiyan takvimini kendininmiş gibi sahiplenmiştir. Hıristiyan takvimine göre kendi bağımsızlık günlerini kutlamaktadırlar ve BC (İsa'dan önce, MÖ) ya da AD (anno domini [Efendimizin yılı içinde, MS]) gibi ayrıçaları kullanarak Gregoryen takvimine göre tarihlerini yazıyorlar. Bazı Müslüman ülkeler, Cuma yerine istirahat günü olarak Pazarı tanımaktadırlar ve bir kısmı da Hıristiyan takvimine göre tüm İslam tarihçiliğini yeniden dönemlere bölmüşlerdir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Batı'ya Müslüman göçü ve Batı içerisinde İslam'a dönüşler yeni bir İslami varlığı sağlamlaştırmaktadır. Avrupa'da şuanda sekiz milyonu Batı Avrupa'da olmak üzere yirmi milyon Müslüman vardır. Bu tablo Türkiye'deki yaklaşık altmış üç milyon Müslümanı içine almamaktadır. Sonuç olarak, Münih'ten Marsilya'ya yeni camiler yer almaktadır.

Çelişkili olarak Müslüman dünyasının kültürel batılılaşması, Batı'nın demografik olarak İslamlaşması'nın arkasında yatan nedenlerden biridir. Müslümanların kültürel batılılaşması, Müslüman meslek sahiplerini ve uzmanları kendi ana topraklarından Kuzey Amerika'daki ve Avrupa Birliği'ndeki mesleklere ve eğitim kurumlarına çeken 'beyin göçü'ne katkıda bulundu. Batı'nın eski resmi imparatorlukları, demografik bir karşı sızmaya müsaade etmişlerdir. Dünyadaki en nitelikli Müslümanlardan bazıları Avrupa'da ya da Kuzey Amerika'da profesyonel mevkilere çekilmiştir. Bu bağlamda, yirminci yüzyılın ilk yarısında Müslüman dünyasının kültürel batılılaşması, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Batı'nın demografik olarak İslamlaşması için hazırlık aşaması oldu.

Ancak Batı'ya göç eden bütün Müslümanlar yüksek nitelikli değildi. Batı sömürgeciliğinin mirası aynı zamanda, sömürge sonrası nüfus yaygınlığının diğer bir örneği olan, İngiltere ve Fransa'ya Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Cezayir gibi ülkelerden daha az nitelikli Müslüman göçünü de kolaylaştırmış oldu. Ayrıca ucuz iş gücü ihtiyacı için Batı'nın kasıtlı olarak az nitelikli Müslüman göçünü teşvik ettiği durumlar da olmuştur (örn. 1960-1970 yılları arasında Türk işçilerin Almanya'ya ithal edilmesi gibi).

Batı'nın demografik anlamda İslamlaşması'nın diğer bir göstergesi olarak, Müslüman mühendisler, sosyal bilimciler ve eğitimciler için mesleki dernekler bulunmasının yanı sıra, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde şuanda binden fazla camii ve Kuran merkezi bulunmaktadır. Yaklaşık altı milyon Amerikalı Müslüman vardır ve çarpıcı şekilde sayısı yükselmektedir. Müslümanlar, yirminci yüzyılın sonunda Birleşik Devletlerdeki Yahudi sayısını geçecektir ve İslam, Kuzey Amerika'da son zamanlarda en hızlı büyüyen din olmaktadır.²¹ Fransa'da İslam, en yüksek ikinci müntesip çokluğuna sahiptir; Katoliklik en fazla müntesibe sahiptir. İngiltere'de bazıları Müslüman okullar için nakdi devlet yardımını talep ederken, bazı Müslümanlar kendi İslami Parlamentosunu tecrübe etmektedirler. Almanya, müez-zine ve Alman şehirleri içinde inşa edilen minareye Türk işçileri ithalinin bir davetiyesi olduğunu fark etmektedir. Avustralya, dünyadaki en büyük Müslüman nüfuslu ülke olan Endonezya'nın komşusu olduğunu keşfetmiştir. Avustralya ayrıca kendi politik yapısı içerisinde İslami bir varlığın farkına varmıştır.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dünya tarihinin Hz. İbrahim kökenli üç itikadıdır. Bugün Batı genellikle bir Yahudi-Hıristiyan medeniyeti olarak tarif edilmektedir; öyle ki bu Batı'yı, İbrahimî dinlerden ikisine bağlamaktadır. Ancak bir gün Birleşik Devletler gibi ülkelerde Müslümanlar Yahudilerin sayısını geçerse, belki o gün Hıristiyanlıktan sonra en önemli ikinci din olarak Yahudiliğin yerini alacaktır. Gelecek göç politikalarına bakmazsınız, İslam ileride sayı olarak Batı'nın çoğu kısmında Yahudiliği gölgede bırakabilir.

Bunun sonucu olarak, Batı toplumunun daha da ayrılmaz bir parçası haline aldığı için, İslam'ın Batılı dersliklerde, test kitaplarında ve medyada nasıl anlatılacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Müslüman âleminde eğitim ana hatlarıyla batılılaşmıştır. Şimdi Batı'daki eğitimin, kısmen İslamlaşmasının sırası değil midir? İslam ile Avrupa'nın iç içe geçme hikâyesi açılmaya devam etmektedir. Bu, küreselleşme için yeni bir başlangıç mıdır yoksa dünya tarihindeki sömürge sonrası durumun diğer bir göstergesi midir? Aslında ikisi de olabilir.

İslam'ın ve Müslümanların Batı medeniyetine karşıt-sızması, Batılı tahakkümü kendi başına sonlandırmayacaktır. Bunun yanı sıra, Batılı dünya içerisinde İslam'ın önemli varlığı, kültürel türdeşleşme çarklarının yerlerini değiştirebilir. Dünya sahnesinde yeni bir ahlaki/manevi hesap geliştiği için

²¹ "Amid Islam's Growth in the U.S., Muslims Face a Surge of Attacks". *New York Times* (28 August 1995).

değerler karışmaya, tatlar yarışmaya başlayacaklardır ve bakış açıları birbirine karışacaktır.